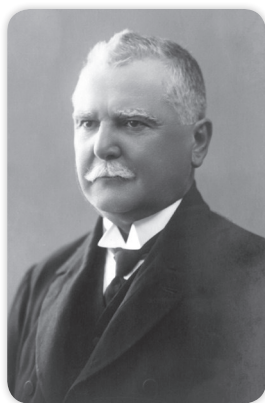

GAÁL BOTOND – MUDRÁK JÓZSEF

LENCZ GÉZA TEOLÓGUSPROFESSZOR,
A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNY-
EGYETEM 1925/26. TANÉVI *RECTOR MAGNIFICUSA*

GÉZA LENCZ, PROFESSOR OF THEOLOGY, WAS RECTOR MAGNIFICUS OF THE ROYAL ISTVÁN TISZA UNIVERSITY OF DEBRECEN FOR THE ACADEMIC YEAR OF 1925–26. He was born in Vámospércs. He completed his studies in theology in Debrecen, Vienna and Utrecht. He was a Reformed minister at Tápé, Tiszaroff, and Mezőtúr, and in 1909 he was appointed professor of dogmatics and of the philosophy of religion at the Theological Academy of the Protestant College. Later he became ordinary teacher of divinity and associated studies at the University of Debrecen, founded in 1914, until his death in 1932. He was the Rector of the university in the 1925/26 academic year. He was primarily interested in the history of Hungarian Protestantism of the 16th and 17th centuries, and in dogmatics history.

Élete

A Hajdú kerületi Vámospércsen született 1870. március 2-án.¹ A hét testvér között ő volt a harmadik. Apja, Lencz Adolf vegyeskereskedő korán elhalt, így az öt kislányt és a két kisfiút az édesanyja nevelte, aki 1882-ben újból férjhez ment, így Jászay Endre református tanító lett a gyerekek gyámja. Az édesanya, Tagyi Julianna új házasságában ugyancsak hét gyermek született, de csak hárman maradtak életben. Ebben a nagy családban nevelkedett Lencz Géza. Az elemi osztályok elvégzése után a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumába került, ahol jó tanuló lévén mint árvagyerek már második korától egészen az érettségiig tandíjmentességet kapott. Taníttatásának teljes költségeit a Vámospércsi Alapítvány, a Péczely Alapítvány, valamint a Szegénytanulók Pénztára fedezte. Érettségi után a Kollégium legősibb „fakultásán”, a Teológiai Akadémián folytatta tanulmányait, ahol

¹ Az életrajzi adatok forrásai: *Hit–tudomány–közelet. A Debreceni Tudományegyetem Református Hittudományi Kara (1914–1950) professzorainak életrajzi adattára és életútírársá, szerk. Kovács I. Gábor, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, (Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944, 2), 76–80.; GAÁL Botond, *Kis tanszékből nagy egyetem: A dogmatika szaktárgyi és tanszéki formálódása Debrecenben*, Debrecen, Hatvani István Teológiai Kutatóközpont, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2012, 100–103.; Ötvös László, *Egyetemmé ifjodott kollégium: Rektori pályaképek, székfoglalók*, Debrecen, 2012, (Nemzetközi Teológiai Könyv, 78), 162–183.; MUDRÁK József, *Debreceni Egyetemtörténeti Lexikon 1914–1949*, Debrecen, 2016. [kézirat].*

negyed- és féltandíjas volt. Szorgalmára és tudásvágyára jellemző, hogy már harmadéves korában megszerezte a népiskolai tanítói oklevelet is. A Kollégium „diákköztársaságában” igen komoly tekintélye lehetett, mert egyik vezetője lett az akkoriban nagyon rangos Hittanszaki Önképző Társulatnak, s e Társulat lapját, a *Közlönyt* is ő szerkesztette. Tulajdonképpen ez egyfajta felkészülés volt a tudományos munkára, ugyanis itt vált nyilvánvalóvá a tudományművelés iránti vonzalma.² Ez a *Közlöny* volt a jelképe egyben a diákok szólásszabadságának, és egyáltalán a diákönkormányzat szabad szellemiségének is. Ezt újították föl 2008-ban a Debreceni Református Hittudományi Egyetem hallgatói „*Új Közlöny*” néven, melyet nemcsak a hallgatók, hanem a professzorok is üdvözöltek.

Lencz Gézát a felsőfokú tanulmányainak befejezését jelképező első lelkészképesítő vizsgája után mint kiváló diákot az 1894/95-ös tanévben volt iskolájában, a Református Gimnáziumban alkalmazták tanárként. Az alsóbb osztályokban lehetett köztanító, a régebbi *publicus praeceptor* mintájára. Elismertségére jellemző, hogy ugyanebben az évben őt választották meg a Kollégium diákköztársaságának esküdtfelügyelőjévé, amely a második legmagasabb tisztség volt, s az ma is. E szolgálat leteltével sikerrel letette a második lelkészképesítő vizsgáját is, így már teljes jogú lelkészi állás betöltésére vált jogosulttá.

Lelkészi végzettsége lévén az 1895/96-os tanévben a Bécsi Egyetem Protestáns Teológiai Karán tanult, majd az 1896/97-es tanévben Utrechtben találjuk, ahol az ottani egyetem teológiai fakultásán egy szemesztert töltött teológiai tanulmányokkal. Hazajövele után, 1897-ben a Debreceni Kollégium gimnáziumi tagozatában alkalmazták két évre segédtanárként. Ezt követően 1899-ben lelkész lett Tépén, 1902-ben Tiszaroffra, majd 1904-ben Mezőtúrra választották meg. Kis gyülekezetből egyre nagyobb létszámú szolgálati helyre került. A tanári és lelkészi munkája mellett folytatta a tudományos munkát. 1899-ben Bécsben szerzett teológiai *licentiatusi* fokozatot, mely az egyetemi végzettséget biztosította számára, s ennek alapján 1902-ben Debrecenben akadémiai magántanári címet, 1907-ben pedig ismét Bécsben teológiai doktori fokozatot szerzett. Disszertációját, melyet „*Bocskai felkelése és a Bécsi-béke*” címmel készített el, mind a hazai, mind pedig az európai tudományos berkekben magasra értékelték. Kibővített változata 1917-ben németül is megjelent Debrecenben.

Amikor 1908-ban Eröss Lajos professzort megválasztották püspöknek, a tanszéket pályázat útján töltötték be. Lencz Géza ötödmagával pályázott, s az addigi tudományos képesítése és a főiskolai igazgatótanács jelölése alapján a tiszántúli egyházkerület közgyűlése őt választotta Eröss Lajos után a Református Teológiai Akadémia Dogmatikai Tanszékére, melyet 1909-től foglalt el. Ez a tanszék a Kollégium 16. századi létrejötte óta folyamatosan működött, a későbbi tanszéki gyarapodás révén az 1. Számú Tanszék néven vált híressé. Ez jelenleg hazánkban a legrégebben működő felsőoktatási tanszék.

² Vö. BARCZA Józsefné, *Diáktársaságok és diákegyesületek* = A Debreceni Református Kollégium története, Budapest, MORE Zsinati Irodája, 1988, 697–752; 716.

Abban az időben még nem volt annyira szigorú kritérium a szaktárgyi irányultság az egyes tanszékekre történő választáskor, s az is megtörténhetett, hogy az új professzor a tananyagot más irányba „terelte,” mindig a tudásának megfelelően. Egy-egy személy általában a széles körű tudásával szerzett magának tekintélyt. Így lehetett ez az alapvetően történész előképzettségű Lencz Géza esetében is, ami korántsem jelentette azt, hogy a dogmatikát nem tanította volna kellő szinten. Professzorsága idejére esett az egyetem-mé válás, így 1914-től az új Debreceni Tudományegyetem Református Hittudományi Karán őt nevezték ki a *dogmatika és vallásbölcselet* professzorává.

Az egyetem létrejöttével a Kollégiumban maradt intézmények összefogására igazgatói tisztséget hoztak létre, melyet ő töltött be először 1915-től 1923-ig. Ezt megelőzően két évig ő vezette a kollégiumi levéltárat. 1915-ben a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság választmányi tagja, ugyanekkor a Turáni Társaság tagja és a Debreceni Protestáns Irodalmi Kör elnöke lett. 1925-től a tiszántúli egyházkerület tanácsbírájává választották. 1911–1925 között ő szerkesztette a *Lelkészegyesület* lapot, 1916-tól a *Theológiai Értesítőt*, de Varga Zsigmond vallástörténész professzorral együtt a *Debreceni Lelkészi Tár* folyóirat szerkesztésében is jelentős szerepet vállalt 1916-tól.

Valószínűleg Lencz Gézának nem túl sok érzéke volt a politika iránt, legalább is – úgy tűnik – nehezen tudott eligazodni az 1910-es évek közéleti zűrzavaraiban. Igazából ő a hazájáért, annak területi integritásáért küzdő magyar ember volt, aki mindig lelkesedett a megújulást ígérő mozgalmak iránt. Ilyen volt a nemzetközi egyházi szervezetek és egyesületek létrejötte, amelyek jó táptalajt biztosítottak a közelesen formálódó ökumenikus mozgalmak számára. A híres Hit és Egyházszervezet Világkonferenciájához is aktívan kapcsolódott. Hazai viszonylatban a szabadkőműves mozgalom liberális szelleme látszott számára ígéretesnek, és 1905-ben be is lépett a már meglévő debreceni Haladás nevű szabadkőműves páholyba. 1914–18 között ő volt a Debreceni Julián Egyesület ügyvezető elnöke, ezt követően pedig az ún. Keleti Kultúrközpont debreceni fiókjának volt az igazgatója. Igazából ő a Baltazár Dezső püspök által képviselt, mérsékelt liberális, de mégis hazafias és kálvinista vonalhoz csatlakozott támogatóként. Hogy mennyire nehezen igazodott el a politika terén, leginkább jellemző rá, hogy mint a Hittudományi Kar 1918/19. évi dékánja hiszékenyen aláírta a Ferenczy Gyula által először szóban előterjesztett javaslatot, amely miatt aztán őt is felelősségre vonták. Czeglédy Sándor így foglalta össze ezt a kellemetlen ügyet: „Így például teológiai szempontból nézve a dolgot, a Varga Zoltán által szintén példaképpen kiemelt Ferenczy Gyula egyáltalán nem a hitvallások értelmében járt el, amikor 1919. március 26-án a kar egyhangú egyetértésétől kísértén javasolta, hogy a hittudományi kar a proletárdiktatúra vezetői közül Garbai Sándor elnököt és Kunfi Zsigmond közoktatási népbiztost köszöntse; 'a dolgok új rendjét' mint 'a Názáreti által hirdetett, az emberiség által várt istenországot' üdvözölje, egyben a karnak a Tanácsköztársaság vezetői iránt megnyilatkozó támogatási

*készség kinyilvánítását javasolja.*³ Ennek aláírása miatt Lencz Géza előbb komoly elmarasztalásban részesült, majd hosszabb huzavona után végül is csak feddést kapott „szabályellenes magatartásáért”. Így történhetett az, hogy később is vállalhatott egyetemi vezetői tisztségeket. Az 1925/26-os tanévben rektorrá, az 1927/28-as tanévben ismét a Hittudományi Kar dékánjává választották. Elgondolkodtató, hogy a teológiai tárgyaknak milyen sokféleségét tanította a saját tanszéki feladatán kívül.⁴ 1921 októberétől 1922 decemberéig (Zoványi Jenő eltávolítása után) és 1926 áprilisától 1927 januárjáig (Pokoly József betegsége alatt) az Egyháztörténelmi Tanszéket, 1928 szeptemberétől 1929 májusáig (Erdős József nyugdíjazása után) Varga Zsigmonddal az „*Újszövetségi írásmagyarázat és rokontudományai*” Tanszéket látta el. 1930 szeptemberétől haláláig „*A különböző felekezetek hitnézetei a keresztyén egység szempontjából*” tárgykör szakelőadója (tkp. megbízott előadója) volt.⁵

Lencz Géza felesége csengeri Borus Ilona volt, akitől három gyermeke született: 1) Ilona (szül. Mezőtúr, 1907). Tüdőgümőkór következtében fiatalon hunyt el 1933-ban. 2) Géza Sándor (szül. Mezőtúr, 1908) református lelkészi végzettséget szerzett, tanulmányait Debrecenben, illetve külföldön Amszterdamban, Glasgow-ban, Edingburghban és Aberdeenben végezte. Püspöki segédlelkészség után az 1970-es évekig Nyíracsádon szolgált lelkészként. 3) Magdolna (szül. Debrecen, 1910) okleveles tanítónő. – Lencz Géza unokaöccse, szintén Lencz Géza (szül. Budapest, 1907) 1925-től 1931-ig a debreceni orvosi karon tanult, majd pár évig az egyetemi Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikán dolgozott díjtalan gyakornokként, később tanársegédként. 1939-től Vámospércsen volt körzeti orvos.

Lencz Géza professzor váratlan hirtelenséggel Debrecenben hunyt el 1932. április 29-én este fél nyolckor véres agyaguta következtében.⁶ Temetése május 2-án volt, de a Köztemető csak két és fél hónappal később nyílt meg, 1932. július 15-én. Hogy hol nyugszik Lencz Géza, csak később fogjuk megtudni.

³ CZEGLÉDY Sándor, *A teológia tanítása a Kollégiumban* = A Debreceni Református Kollégium története, i. m., 514–591., 535.

⁴ E sorok írója (G. B.) korábban úgy látta, hogy Lencz Géza elsősorban rendszeres teológus volt és csak másodsorban egyháztörténész. Úgy tűnik, ezt a véleményét felül kell vizsgálnia és a két tárgy sorrendjét illetően nem feltétlenül szükséges rangsorolást megállapítania. Vö. GAÁL Botond, *Kis tanszékből nagy egyetem*, i. m., 101–103.

⁵ MUDRÁK József, *Szemináriumok, intézetek, klinikák vezetői és szakelőadók a Debreceni Tudományegyetemen (1914–1950)*, Gerundium (2010/1), 123–125.

⁶ Halálozási bejegyzése: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-95PJ-VM8?mode=g&i=149&wc=92SB-YWB%3A40679401%2C41592001%2C44657101%3Fcc%3D1452460&cc=1452460> (letöltve: 2016. március).

A rektori év

Az 1925/26. tanévre a hagyományos sorrend szerint ismét a Református Hittudományi Karhoz került a rektorállítás joga, és a kinevezési sorrend szerint Lencz Géza professzort illette a megisztelő feladat. Nem könnyű időszakban vette át az egyetem kormányzását, ahogyan ő maga is elismerte rektori beszámoló jelentésében:

*„Egyetemünk a létért való küzdelem nehéz esztendeit éli. Amint hazánkban általában a jobb jövő megalapozásának munkája folyik, úgy most kell egyetemünk biztos jövőjének alapjait is lerakni és ebben Északkelet-Magyarország érdekelt társadalmának támogatására számítunk. A tanítás menetének az adott körülmények közötti biztosítása, sőt fejlődés esz-
közlése mellett ez alap gondolat vezette múlt évi törekvéseinket.”⁷*

A tanév kétségtelenül legnagyobb eredménye az orvoskari klinikai telep befejezése volt, hiszen az *„elmúlt iskolai év elejéig csak a klinikai felvételi épület, a bel-, a sebészeti és a gyermekklinika, meg a Röntgen-intézet volt átadva a használatnak”*. A befejezést siettette, hogy az ideiglenesen használt DMKE-épületet 1926. február 15-ig vissza kellett adni a városnak:

„Így költözött aztán ki a nagyerdei törvényszéki orvostani intézetbe még elmúlt év [1925] december folyamán a törvényszéki orvostani és gyógyszer-tani intézet, a bonctani és kórbonctani épületekbe pedig ez év májusában a kórbonctani, közegészségtani, anatómiai, általános kórbonctani [helyesen: általános kórtani] és élettani intézet. Az első előadást azonban Huzella professzor⁸ már március 8-án kint tartotta. Ezen kívül egy egész csoport gazdasági épületek közé tartozó raktárház és lakás is átadott a használatnak. A pár nap múlva történő átadásra vár a szem-, gége-, orr-, fülklinika, bőr- és elmekórtani klinikák, szülészet-nőgyógyászati klinika és a külön álló vízműtelep.”⁹

Bár az Orvostudományi Kar elhelyezése így nagyrészt megoldódott, a másik három tudománykar viszont továbbra is a Református Kollégium szűkös viszonyai között tengődött.

Lencz Géza rektori tevékenységének legkiemelkedőbb momentuma az a hatalmas mozgalom, amelyet a Központi Épület építésének előmozdítására szervezett. Felkereste a környező vármegyék és városok vezetőit, hogy a törvényhatóságok erkölcsi és pénzbeli támogatást nyújtsanak, és a debreceni egyetem iránti elkötelezettségüket is a kormányzat felé is látványosan mutassák ki.

Ennek demonstrálására akkor kínálkozott kedvező alkalom, amikor 1926 januárjában a Parlamentben a költségvetés tárgyalása folyt. *„Itt volt az időpontja a monstre*

⁷ LENCZ Géza, *Rektori beszámoló beszéd a debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem 1925/26. tanévi állapotáról és működéséről* = A debreceni magyar királyi Tisza István-Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja az 1925/26. tanévről, Debrecen, Hegedüs Sándor Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság könyvnyomdája, 1927, 52. [továbbiakban: Évkönyv és Almanach]

⁸ Huzella Tivadar (1886–1950) orvosprofesszor, 1921–1930 között az Anatómiai Intézet igazgatója.

⁹ *Évkönyv és Almanach, i. m., 55.*

[látványosan nagy] *küldöttség vezetésének.*” – szögezte le beszámolójában Lencz. Hosszas előkészítés után, 1926. január 21-ében állapotok meg.

„[...] tudtuk, hogy a küldöttségjárás sikerülni fog, de hogy az minden várakozásunkat felülmúlta, az soha el nem múló hátlára kötelezi debreceni Tisza István Tudományegyetemünket, melynek kultúrértékéről egy, a nemzeti művelődést megbecsülni tudó nagy országrész tett fényes bizonytságot. Eljött mindenki, képviselve volt a tiszántúli református egyházkerület és társadalom, jelen volt 5 püspök és főgondnok, 4 főispán, 6 alispán, 3 polgármester, 26 nemzetgyűlési képviselő, 7 egyetemi tanár, illusztris egyházi és közeleti férfiak, összesen mintegy 98-an. Jártunk a Kormányzó Úr Öföméltóságánál, megjelent a miniszterek élén kérésünk meghallgatására a miniszterelnök úr.”

Gróf Bethlen István határozott ígéretet tett a Központi Épület következő évi megkezdésére. Ahogyan Lencz Géza látta: „[...] nemzeti nyomorúságaink miatt a rögtöni megvalósításra ígéretet nem tehetett, de hogy első kulturális feladatnak ismerte el, azt azzal fejezte ki, hogy a legközelebbi jövő programjába felvette a központi épület létesítését. Tudunkkal 2½ millió korona építési költség fel is vétetett e célra a jövő évre.”¹⁰

Valóban, az egyetem központi épületének építkezése el is kezdődött a következő évben, de a gyűjtés sem veszett kárba. Bár a befolyt összeg kevésnek bizonyult az építkezésekhez, és nem is volt rá szükség, így más célra szánták. Lencz nem csak a rektori évében, de az utána is folytatta a gyűjtést, végül az összeget egyetemi kollégium vásárlására fordították.¹¹

A tanév második felének jelentős lépése volt az egyetemi testnevelés megindulása. Az 1921. évi LIII. törvénycikk ugyan kötelezővé tette a testnevelést, de eddig különböző okok miatt húzódott. Az Országos Testnevelési Tanács támogatásával sikerült rendbe hozatni a gyakorló pályát, majd Hadházy Dezső főreáliskolai tanár alkalmazásával elkezdődhetek a testnevelési órák.

Az előző tanévben elkezdett természettudományi oktatás bővült azzal, hogy a meglévő ásványtani, fizikai és kémiai szakelődök mellé Dávid Lajos a matematika, Szilády Zoltán személyében pedig az állattan és a növénytan tudománya kapott előadót (még ha nem is lettek ekkor még önálló tanszékek professzori állással, mint majd pár év múlva).

Ugyancsak ebben a tanévben a belgyógyászat professzora, Csiky József 10 ezer dollárt kapott a Rockefeller-alapból, amelyet Ápoló- és Védőnőképző Intézet létesítésére fordított.

A tanév során avatták az egyetem díszdoktoraivá báró Willem Vrederbuch holland politikust, aki a holland, és Karl Irlet berni lelkeszt, aki a svájci magyar gyermeknyaralattási akció szervezője volt.

¹⁰ *Uo.* 54–55.

¹¹ Erről bő. részletesebben KIRÁLY Sándor, *Lencz Géza és a vármegyei alap*, *Gerundium* (2014/1–2), 70–94.

1926. május 25-én megalakult az egyetem „Hatvány” öregcserkész csapata is Milleker Rezső földrajzprofesszor vezetése alatt.

Ugyanakkor negatívumokról is be lehetett számolni: a régóta vágyott és tervezett gyógyszerészeti kar felállítása egyre távolabb került. Budapesti újságokban méltatlan támadások érték a vidéki egyetemeket vélt alacsonyabb kulturális színvonaluk miatt, erre más hírlapi cikkek¹² mellett Iványi Béla debreceni jogászprofesszor írt egy pamfletszerű füzetet.¹³

Lencz Géza egész rektorsága a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem fennmaradásáról, fejlesztéséről és a régióban betöltött kulturális hivatásáról szólt. Ahogy ő ezt patetikus szavakkal kifejezte: *„Ha mi küzdelmünkben elmaradunk, velünk együtt bukik a környező társadalom. Ha ügyünket előre vihetjük, nyugodtan hajthatjuk majd örök álomra fejünket, mert a történelmileg annyiszor nemzetmentésre hivatott hajdúság központját tettük meg a nemzeti életünk jövője felett virrasztó tudás és lelki kincsek örbelyévé, mert a magyar kultúrának eme sziklavarából Északkeletmagyarország magyar nemzeti jellegét örökre biztosítottuk.”*¹⁴

Munkássága

Lencz Géza személyében a tanítványai egy széles kitekintésű, igen nagy szorgalommal dolgozó, rendkívül nyitott gondolkodású professzort tisztelhettek. Tudományos munkáját három nagy tevékenységi területre lehet osztani. 1) A felsőfokú előadások anyagának gondozása. 2) Kisebb és közepes nagyságú dogmatikai és vallásbölcseleti tanulmányok írása. 3) Egyháztörténeti munkásság. Zoványi Jenő ez utóbbit tartja jelentősebbnek. Ha azonban az első két területen végzett munkálkodását komolyan szemügyre vesszük, Zoványinak nem feltétlenül kell igazat adnunk. Példának okáért, az úrvacsorával kapcsolatos hosszabb tanulmánya bizonyos színvonalon és helyesen tartalmazza a klasszikusan hitvallásos tant, melyet Révész Imre sem fogalmazott meg különül. Ami a különböző szakterületeket illeti, tudományos munkáinak mennyisége egyenletes eloszlást mutat, szintjéről és értékéről a tudományos közvélemény változó képet fest. Ha a rövidebb tanulmányainak leginkább lényeges elemeit tekintjük, akkor egyaránt megtaláljuk a rendszeres teológiai és történeti munkákat. Annyiban több a történetiség, miszerint a dogmatikai írásai többnyire teológiatörténeti vagy vallástörténeti jellegűek. A teljesség igénye nélkül az alábbiakat soroljuk föl:

¹² Például LENCZ Géza, *Kulturpolitik Ungarns*. Pester Lloyd, 1926. július. 26.

¹³ IVÁNYI Béla, *A vidéki egyetemek*, Debrecen–Budapest, Csáthy Ferenc egyetemi könyvkereskedés és irodalmi vállalat rt., 1926. Fontosabb részeit idézi: *Évkönyv és Almanach, i. m.*, 95–98. Vö. még P. SZABÓ Béla, IVÁNYI Béla = *»Ernyedetlen szorgalommal ...«: A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914–1949)*, (Historia Facultatis Iuridicae IV.), Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara, 214–215.

¹⁴ *Évkönyv és Almanach, i. m.*, 59–60.

- Ritschlianismus és az orthodoxia Ritschl haláláig*, Debrecen, 1901.
A megigazulás tanának fejlődése Melanchthon Loci-jában, Debrecen, 1902.
Sabatier dogmatikai rendszeréről, Budapest, 1902.
A gyermekek és a Biblia, Debrecen, 1904.
Theologia és theologiai szakoktatás, Lelkészegyesület (1908–09).
A systematica theologia jelen állása, Lelkészegyesület (1909).
A reformáció vallástörténeti jelentősége, Debrecen, 1910.
A keresztyénség vallástörténeti helyzete, Pozsony, 1910.
A keresztyénség előállása, Debrecen, 1913.
A háború etikai megítélése, Debrecen, 1916.
Az úrvacsora kérdése, Debrecen, 1916.
A reformáció a nemzeti érdekek védelmében, Debrecen, 1918.
Vallás és egyház jövő feladatai, Protestáns Szemle (1919).
A dogmatika fejlődése korszakok és irányzatok szerint, Debrecen, 1919.
Máté evangéliumának fordítása és magyarázata, Debrecen, 1927.
A három első evangélium előállása, Budapest, 1927.

Nem kis erőfeszítésébe került Lencz Gézának a dogmatikai anyag előadások formájában való feldolgozása. Négy szemeszter alatt kellett az egészet prelegálnia. Írott jegyzet vagy tankönyv nem volt, illet tanszéki elődeitől, tehát sem Tóth Sámueltól, sem Eröss Lajostól nem örökölt. Az 1927/1928. tanévből fennmaradt Csefkó József teológiai hallgató kézirással jegyzetelt, majd legépet példánya, amelyből természetesen a hallgató maga is tanult.¹⁵ Ez híven tükrözi Lencz Géza által tanított anyagot. Ez a fennmaradt példány az 50–100 évvel korábbi, ún. *diktátumoknak* egy modernebb változata.

Nem kérdezzük utólagosan, miért ilyen sorrendben vannak egymás után a főbb részek. Első félévi anyagként előadta a *Krisztológiát* meglehetősen komoly részletességgel, annak klasszikusan ortodox formájában. A második főrészben találjuk a *Szoteriológiát*, amely felöleli az összes fontos tételt ebből a tárgykörből, tehát a predestinációt, a kiválasztást, a megigazulást, a Szentírást, a sákramentumokat, a feltámadás és parúzia kérdéskörét, valamint még az ezekhez tartozó járulékos tananyagot. A harmadik főcím a *Theologia* nevet kapta. Ebben a teológia értelmezése, az istenismeret, a trinitás uralja a félévi tematikát, szintén a klasszikus tananyagnak megfelelően és annak sorrendjében. A negyedik rész a *Kozmológia és antropológia* címet viseli, melyben helyet kaptak a teremtés, a gondviselés, az emberről szóló tan, a bűn, a szabad akarat, a törvény, a lelkiismeret, a világnézet és még jó néhány idevágó anyagrész. Ez tehát a négy szemeszter tematikája.

Ha beletekintünk a tananyagba, nyilvánvalóan látszik, hogy elődeihez képest már sokkal jobban épít a 19. századi nagy német teológusok gondolataira. Lencz Gézánál

¹⁵ A Debreceni Kollégiumi Nagykönyvtár 2–5453 szám alatt őrzi e-kézirat formájában maradt jegyzetet.

szinte megjelenik a Barth előtti teológia a maga teljességében. Kanttól kezdve a 19. századi Ritschl, Tröltsch és más mérvadó teológusok egész garmadája tűnik fel. Ők már Tóth Sámuel idejében jelen voltak a magyar református gondolkodásban.¹⁶ Ezt azonban nem nála találjuk először, hanem Eröss Lajosnak egy korai, 1885-ben megjelent írásában fedezhetjük föl, jelezvén azt, hogy a dogmatika tárgyban a debreceni oktatás követi az európai teológiai gondolkodást.¹⁷ Ebben a korszakban a rendszeres teológiai szemléletre, így az oktatásra is az volt jellemző, hogy kerestek egy emberi gondolkodásra épülő axiomatikus tételt, amelyet biztos pontnak fogadtak el, s erre ráépítették az egész teológiai gondolati rendszerüket. Ez a fajta gondolkodásmód Kant filozófiájában jelenik meg, amikor is a vallást úgymond meg kell alapozni. Meglehetősen sokan átvették ezt a gondolkodásmódot. Számosan úgy, hogy új axiómákat gyártottak a teológia számára, mások pedig oly módon, hogy csupán követték a tekintélyesebbnek vélt tudós teológusok elgondolását. A másoktól átvett szemléletet aztán alaposan megismerték, és tanítványaiknak tovább adták. Lencz Géza esetében ez utóbbi látszik valószínűbbnek. Röviden szólva, akik az általa leadott tananyagot és annak szemléletét szemügyre veszik, nem csodálkozhatnak azon, hogy a Karl Barth és Emil Brunner nevével fémjelzett ún. dialektika teológia vagy más néven újreformátori teológia a korábbihoz képest mennyire új szemléletet hozott az 1930-as években, közvetlenül Lencz Géza halála után. Itt látszik igazából, hogy néhány jelentősebb korabeli teológus, mint például Ravasz László, Csikesz Sándor, Makkai Sándor és mások miért voltak annyira óvatosak az újjal szemben, mondhatnánk: miért esett annyira nehezükre az újszerű teológiai látás átültetése teológiai gondolkodásuk rendszerébe. Először maga Vasady Béla is, Lencz Géza utódja, a lélektan tanulmányozása révén remélte a hit alapjainak megtalálását, míg Barth teológiája meg nem győzte őt egy jobb megoldásról.

Ami történeti munkásságát illeti, annak nemcsak egyháztörténeti jelentősége van, hanem az egyetemes történetírás szempontjából is értékelhető. Érdekeltek az ógyházi témák is, de különösen szívesen foglalkozott a reformáció korával, illetve ennek egy kisebb területével, az ausztriai protestáns egyháztörténettel. Ez utóbbit többszöri bécsi kutatásai is segítették. Egyháztörténeti munkásságának jelentős része azonban a Bocskai-féle szabadságharcra és magával a kálvinista erdélyi fejedelemmel, Bocskai személyével foglalkozik. A hazai levéltárakban fölkutatta az ezzel kapcsolatos anyagot, majd ehhez a bécsi levéltárban szerzett ismereteit csatolva készítette el a *Bocskai-felkelés és a Bécsi béke* című disszertációját. Szorgos munkával értékeset alkotott, mely a későbbi történeti kutatások számára is hasznos anyagul szolgált. Bizonyos részeket Benda Kálmán akadémikus, történész is sokra értékelt, mi több, azokat forrásul föl is használta. Legújabbban Papp Sándor 2012-ben készített akadémiai doktori értekezése is alapján véve pozitívan értékeli Lencz Géza gondos munkáját, ugyanakkor megjegyzi, hogy be-

¹⁶ Tóth Sámuel volt Eröss Lajos tanszéki elődje ugyanazon a tanszéken, amelyen Lencz Géza is dolgozott.

¹⁷ Elképzelhető, hogy Tóth Sámuel eddig még élő nem került dogmatikájában is megtalálható.

vallottan „református nézőpontból” készült a dolgozat.¹⁸ Ez azt jelenti, hogy az alaposan előtárt tényanyagot úgy rendezte el, miszerint világossá váljék a Habsburgoknak a protestáns rendek és városok elleni támadása, amely szerinte már az ellenreformáció első jelének volt tekinthető. Ebben a politikai és gazdasági szabadságküzdelemben emeli ki Bocskai István fejedelem szerepét, akit „megmentőként és a lelkiismereti szabadság védőjeként” mutat be. Igazából Lencz Gézát nem lehet elmarasztalni a református nézőpontú szemléletéért, s helyette számonkérni rajta az objektívebb történetleírást, mert Bocskait és a többi kálvinista erdélyi fejedelmet, Bethlent, a két Rákóczi Györgyöt, Apafit sem lehet bemutatni objektíven anélkül, hogy a tetteik mögötti elvi, hitbeli és lelkiismereti gondolkodásukat egy kicsit is ismernénk. Ezek a fejedelmek kiválasztottságuk és küldetésük tudatában vezették reájuk bízott népüket, s – maguk mögött tudva Erdélyországot – mint bátor „vasbordájú szentek” harcoltak a politikai és vallásszabadságért egyaránt. Bizonyítékul álljon itt az a mondat egy nemesi oklevélből, amelyet maga Bocskai István írt le Füzesi Nagy Andrásnak és Füzesi Nagy Miklósnak adományozott nemesiségük kapcsán az ő hűséges szolgálataikért, „melyeket ők mind előttünk, mind a magyar nemzetünk előtt kezdettől fogva részt véve a mi igen szerencsés, a felséges császár elleni, a szabadság közös üdvéért, a haza törvényeinek védelmére indított hadi vállalkozásunkban, hűségesen, lelkük legnagyobb odaadásával és igyekezetével tanúsítottak és bizonyítottak, és bízunk benne, hogy tanúsítani és bizonyítani is fognak”.¹⁹ Ami tehát Bocskai hazafiságát és a nemzet szabadsága iránti vágyat illeti, inkább a kálvini aktivitást, a tettekészséget kell észrevenni, amit Lencz Géza is keresett. Ha így nézzük az ő eleve elkötelezett történetírását, inkább hasznos hozzájárulásként tudjuk értékelni a munkáját.

Összefoglalóan, Lencz Géza dogmatikai tárgyú publikációit és az általa előadott tananyagot tekintve, mindenképpen egy körültekintően precízre igyekvő tanár termékeny munkássága tűnik ki belőle. Ami pedig az egyháztörténeti munkásságát illeti, azon kétségtelenül átszűrődik hazafias szemlélete, ugyanakkor a maga területén ezzel segítségére volt a korabeli eszmei összevisszaságban lévő hazai társadalomnak is.

¹⁸ PAPP Sándor, *Török szövetség – Habsburg kiegyezés: A Bocskai-felkelés történetéhez*, Akadémiai doktori disszertáció, Szeged, 2013, 10–12. Az előszó 2012-ben készült. http://docplayer.hu/7188883-Dc_208_11-torok-szovetseg-habsburg-kiegyezes-a-bocskai-felkeles-tortenetehez-akademiai-doktori-disszertacio-papp-sandor.html (letöltve: 2016. március).

¹⁹ A Bocskai István által adományozott eredeti latin nyelvű nemesi oklevél a leszármazottak tulajdonában van. Az erről készült másolat a családtörténeti leírással, a képekkel és a fordítással együtt megtekinthető a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában TtREL I. 8. d. szám alatt. A fordítást dr. Szabadi István levéltári igazgató készítette.